

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВИБОРУ ОСОБИСТОСТІ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

ВІНС В.А.

Copyright © 2013

Актуальність проблеми вибору в консультативній і терапевтичній практиці не викликає сумнівів. Важливість і необхідність розгляду вибору як особливого виду активності особистості доводять факти збільшення невротичних проблем у людей сучасного світу. На думку практикуючих психологів і терапевтів, за актуальними скаргами та симптомами пацієнтів дуже часто стоїть ухилення клієнтів від необхідного вибору або невдало здійснений екзистенційний вибір.

Як свідчить сьогоднішня, поняття екзистенційного вибору стійко увійшло до професійного словника як психологів-дослідників, так і психологів-практиків. Однак для екзистенційного підходу характерним є відсутність чіткої логіки в розумінні та інтерпретації окресленого поняття, зокрема спостерігається тенденція до позначення будь-якого вибору як екзистенційного, у той час як екзистенціалісти під поняттям екзистенційного вибору розуміють вибір існування [3]. Крім того, більшість авторів наголошують на постійному збільшенні розриву між теоретичним обґрунтуванням вибору, механізмів прийняття рішення та конкретними способами психотерапевтичної роботи з вибором [4; 6].

Ретельний аналіз різноманітних концепцій вибору, представлених у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці, дозволяє на феноменологічному рівні стверджувати, що екзистенційний вибір – це вибір особливого, вищого порядку, він вимагає від суб'єкта актуалізації глибинних ціннісно-сміслових утворень його особистості [1; 2; 3; 6]. У сучасному розумінні з екзистенційним вибором людина стикається не лише в надзвичайних ситуаціях, але і в ситуації зміни життєвих позицій, моделюванні життєвого шляху на переломних етапах. У тому випадку, коли вибір має суттєве, поворотне значення, А.П.Мерсіянова пропонує називати його магістральним [3]. Однак дослідниця стверджує, що не кожний магістральний вибір є екзистенційним, але екзистенційний вибір завжди є магістральним.

Цілком логічно, що екзистенційний вибір не лише впливає на подальше життя людини, а й буде оцінюватися нею як важливий та значущий, буде переживатися як переломний момент у її житті. Для розуміння того, як відбувається процес екзистенційного вибору, варто пригадати теорію життєвих світів Ф.Є.Василюка [1]. На думку автора, вибір можливий лише в зовнішньо легкому та внутрішньо складному світі, у якому зіштовхуються між собою різні життєві цінності. Вибір між ними є необхідним, і одночасно неможливим, що й робить його трагічним. Ми погоджуємось із ученим, що альтернативи, між якими здійснюється вибір, – це не різноманітні об'єкти чи способи дій, а суттєві життєві відносини, що символізують особливий спосіб життя [2]. Коли цінності вступають у протиріччя, людина бере “паузу”, щоб зважити альтернативи й визначитися, наскільки кожна з них наповнена сенсом. Відбувається свого роду перереєстрація власних цінностей. При цьому Ф.Є.Василюк указує, що на відміну від традиційного раціоналістичного розуміння вибору як довільного й свідомого зважування переваг, це до кінця не раціоналізований акт, який здійснюється у зворотній смисловій перспективі звернення до цінностей [2].

Таким чином, за Ф.Є.Василюком, екзистенційний вибір – це відхилення альтернатив, яке переживається особливим чином, вибір, який людина не хоче робити. Необхідність вибору при цьому може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною, коли людина сама конструє можливість й визначає їх як альтернативи.

Розглянемо *ознаки* екзистенційного вибору, виділені А.П.Мерсіяною [3] на основі ґрунтовного аналізу уявлень про людину й механізми її функціонування в теорії психологічних систем (Є.В.Клочко, О.М.Краснорядцева, В.Е.Галажинський). По-перше, екзистенційний вибір здійснюється між можливостями, які не просто здатні задовольнити потребу “тут і зараз”, а “помічені” саме як цінності. Цінності визначаються людиною як альтернативи й передбачають необхідність здійснення вибору, який людина не може не робити і разом з тим не хоче робити, оскільки кожна з альтернатив є цінною. Так авторка розкриває сутність *структурної ознаки* екзистенційного вибору.

По-друге, екзистенційний вибір детермінує якісну зміну, маючи, відповідно, життєвизначальне значення, змінюючи магістраль життєвого шляху. Мова йде про прийняття того чи іншого рішення, яке на більш чи менш тривалій період визначає життєвий шлях людини. Рішення у процесі екзистенційного вибору, як наголошував І.Ялом, – це метарішення, які забезпечують організуючий принцип для подальших рішень [7]. Це є *функціональна ознака* екзистенційного вибору.

По-третє, це напруга екзистенціалів (життя і смерть, свобода і відповідальність, самотність, сенс і абсурд), яка супроводжує вибір і феноменологічно проявляється в актуалізації екзистенційної тривоги, що у свою чергу може трансформуватися в будь-які інші посилені для людини переживання. Людина вільна у виборі: яку альтернативу відхилити, яку себе можливо “вбити”, а якій дати “народитися”. Роблячи вибір в екзистенційній самотності, людина несе за нього відповідальність. У цьому полягає суть *динамічної ознаки* вибору.

Якими ж *властивостями* має володіти екзистенційний вибір? На це питання досить вичерпно дає відповідь сучасний російський психотерапевт М.П.Папуш у своїй праці “Психотехніка екзистенційного вибору” [5]. Так, на думку автора, екзистенційний вибір має бути самостійним, цілісним, спонтанним, очевидним і таким, що задовольняє особистість.

Отож, подані дефініції екзистенційного вибору, його ознаки, властивості та процес здійснення дозволяють нам стверджувати, що це дійсно найбільш складний різновид вибору, що має місце в особливих та критичних життєвих ситуаціях. Це не до кінця раціоналізований акт, який здійснюється особистістю на основі орієнтування на

життєвий сенс, звернення до цінностей і є одним з оптимальних для прояву суб'єктності індивіда. Особистість існує у виборі і є результатом цього вибору. Тому уявлення про екзистенційний вибір та його основні ознаки і властивості, з одного боку є доступним для психологів-практиків і описує реальність клієнтських запитів, а з іншого – дозволяє вибудувати стратегію консультивання клієнтів у ситуації здійснення ними життєво важливого вибору.

1. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф.Е. Василюк – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 200 с.
2. Василюк Ф.Е. Психотехника выбора // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / [под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур]. – М.: Смысл, 1997. – С.284-315.
3. Мерсиянова А.П. Основные признаки экзистенциального выбора / А.П. Мерсиянова // Вестник ТГУ: педагогика и психология. – № 335 (июнь 2010). – С.153-156.
4. Орлов А.Б. Психология личности и сущности человека. Парадигмы, проекции, практики / А.Б. Орлов. – М.: Академия, 2002. – 272 с.
5. Папуш М. Психотехника экзистенциального выбора / М. Папуш. – М.: Институт общегуманитарных исследований, 2001. – 544 с.
6. Филоник М.С. К обоснованию понятия “личностно значимый выбор” / М.С. Филоник // Психологическая наука и образование. – 2009. – № 5. – С. 117–124.
7. Ялом И.Д. Экзистенциальная психотерапия / И.Д. Ялом / пер. с англ. Т.С. Драпкиной. – М.: Класс, 1999. – 576 с.

МЕТОДОЛОГІЧНА ЦІЛІСНІСТЬ ПРОЦЕСУ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАННЯ

МОРЩАКОВА О.С.

Copyright © 2013

Методологічний зріз процесу комунікативної взаємодії суб'єктів навчання (*рис.*) актуалізує сутнісно-сміслову наповнення процесу набуття знань як специфічного виду культуротворчої діяльності. Комунікація як спілкування носить характер взаємодії, що відбувається з метою отримання знань, обміну інформацією, продукуванні нового професійного знання. Водночас інформативний дискус між учасниками спілкування здійснюється у вимірі професійної взаємодії як системі спеціалізованих смислів. Визначаючи процес навчання як інституалізовану форму суспільної діяльності, слід розуміти культуру навчання як наскрізну форму суспільної свідомості, що у феноменологічному аспекті відповідає поняттю “комунікативна культура”.

Комунікативна взаємодія суб'єктів навчання являє собою об'єктивований світ зв'язків, дискурсів міжсуб'єктного спрямування і є сукупністю різновидів відносно сталих параметрів спілкування в різноманітних модусах навчальної діяльності. При цьому комунікативна взаємодія фактично постає наскрізним виміром культури. Комунікативність розуміється як відкритість до сприйняття, засвоєння і трансляції спеціалізованих смислів та значень.

Методологічна цілісність процесу комунікативної взаємодії суб'єктів навчання забезпечується інституалізованими відносинами системного характеру, складовими яких є: 1) суб'єкти навчання (викладач, студент); 2) зміст навчання (цілі, ідеї, задачі та ін.); 3) форми роботи (лекції, семінари, дискусії, полеміка, “круглі столи”,

1 – суб'єкти комунікації: студент, викладач



2 – об'єкти споживання: спеціалізоване знання

4 – професійна майстерність як змістова ідентифікація інституалізованого процесу комунікативної взаємодії суб'єктів навчання

3 – технології навчання: методи, засоби, техніки, системи дії, організаційні форми, інституалізована структура вищої школи

Рис.

Структура комунікативної взаємодії суб'єктів навчання як феномен культури